

Evaluatiewijzer

Resultaatgericht onderzoek

light

© 2006 NIGZ, Postbus 500, 3440 AM Woerden. (0348) 43 76 27; helpdesk@nigz.nl; www.nigz.nl

Uit deze uitgave kan vrijelijk worden geciteerd, mits met duidelijke bronvermelding.

Inleiding

Dit stappenplan geeft aan hoe je de resultaten van een community project gericht op gezondheidsbevordering kan onderzoeken en zichtbaar kan maken. Omdat er vaak geen tijd en geld is voor een uitgebreid wetenschappelijk onderzoek, ligt hierbij de nadruk op de 'lichte' onderzoeksvormen die gemakkelijk en goedkoop in te bouwen zijn in een project

We gebruiken hier bewust naast de term 'evaluatie' maar 'resultaatgericht onderzoek'. Bij evaluatie denkt men vaak aan iets wat men achteraf doet. Maar door achteraf te bepalen welke gegevens nodig zijn zou kunnen betekenen dat er onvoldoende gegevens zijn verkregen tijdens het onderzoek. Bovendien is het dan vaak te laat om de resultaten van de evaluatie te gebruiken. Daarom gebruiken we hier de term resultaatgericht onderzoek, dit type onderzoek richt zich op twee manieren op resultaten:

- op het bijsturen en de verbetering van het project, zodat er meer kans is dat de eindresultaten werkelijk behaald worden.
- op het zichtbaar maken van de resultaten, zodat er meer draagvlak voor de voortzetting van een project gecreëerd kan worden.

Resultaatgericht onderzoek is ingebouwd in alle fasen van het project. Het steunt op twee pilaren: een goede administratie van wat gedaan wordt en doelgerichte evaluatie van activiteiten. De gegevens die hier uit voortkomen kunnen samengevoegd worden en geven zo informatie over de behaalde resultaten. Analyse van de gegevens laat zien in hoeverre doelstellingen behaald zijn en waar bijsturing en verbetering van het project gewenst is.

Achtergrond informatie

Naast een 'lichte' vorm van evaluatie, bestaat een 'zwaardere' vorm van onderzoek waarbij het doel voornamelijk is om de effectiviteit van een interventie op een wetenschappelijke manier vast te stellen. Wetenschappelijke effectevaluaties in gezondheidsbevordering kunnen gericht zijn op de evaluatie van veranderingen in gezondheid of kwaliteit van leven (uitkomst), maar meestal wordt onderzocht of een interventie effect heeft op gezondheids(risico)gedrag of de determinanten van dat gedrag (tusseneffecten).

In hoofdstuk 8 van het boek 'Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering: een planmatige aanpak' van Brug et al (2000) wordt beschreven hoe je tusseneffecten op een wetenschappelijke manier kunt meten. Zo geeft het hoofdstuk handvatten voor het zoeken naar een geschikte onderzoeksopzet en beschrijft het hoe je de omvang en representativiteit van de onderzoeksgroep kunt bepalen. In de hoofdstukken 9 t/m 12 worden praktijkvoorbeelden gegeven.

Anderen suggesties voor het zoeken naar onderzoeksmethoden voor een wetenschappelijke effectevaluatie zijn:

- Koelen M, Vaandrager L (1999). *Communicatieve veranderingsprocessen en onderzoek*. In: Woerkum C van, Meegeren P van (red.). *Basisboek Communicatie en verandering*. Amsterdam: Boom (282-302).
- Mighelbrink F (2000). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Utrecht: SWP.
- Rossi PH, Freeman HE, Lipsey MW (1999). *Evaluation: a systematic approach*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ruthman L (1984). *Evaluation methods: a basic guide*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Swanborn PG (1994). *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek: nieuwe editie*. Meppel: Boom.
- Swanborn PG (1999). *Evalueren*. Amsterdam: Boom.

1 Evaluatie doelen

1.1 Voor wie doe je het onderzoek, welke resultaten vinden zij belangrijk?

In community projecten zijn verschillende partijen betrokken. Bedenk daarom van tevoren voor wie je evalueert, vraag welke resultaten voor hen belangrijk zijn en bespreek hoe deze resultaten zichtbaar gemaakt kunnen worden. In de praktijk blijkt dat veel mensen het moeilijk vinden om hun doelen te verwoorden. Het helpt als je minder abstract begrippen gebruikt en bijvoorbeeld vraagt 'wanneer zou je tevreden zijn met het project?'

Maak een onderscheid tussen projectdoelen en evaluatiedoelen.

Een projectdoel is datgene wat je met het project wilt bereiken, een evaluatiedoel refereert aan wat je aan het einde van de evaluatie wilt weten.

Deze twee soorten doelen moeten op elkaar aan sluiten, maar niet alle projectdoelen hoeven en kunnen geëvalueerd worden.

Voorbeeld van evaluatie- en projectdoel

Evaluatiedoel: zijn de projectdoelstellingen behaald? Aanvullende evaluatiedoelen kunnen bijv zijn: zijn de projectteamleden tevreden over het verloop van het proces?

Projectdoel: Aan het eind van het eerste jaar hebben we extra financiering voor een vervolg.

Bespreek vooraf gestelde doelen met elkaar

Het komt ook voor dat de andere partijen te hoge doelen stellen, waarvan jij weet dat deze binnen het project niet haalbaar zijn. Bespreek dit vooraf met hen. Je kunt dan aangeven waarom deze doelen moeilijk haalbaar zijn en welke stappen beter gezet kunnen worden in het huidige project. De voorgestelde doelen kunnen dan in een vervolgproject misschien wel gehaald worden. Bespreek of men het hier mee eens is.

Voorbeeld

De gemeente wil een gezondheidsproject alleen financieren als er een evaluatie gepland is die na vier jaar de gezondheidseffecten van het project laten zien. De projectleider weet echter dat dit bij het voorgestelde community project niet haalbaar is, de gezondheidseffecten zullen moeilijk te meten zijn op korte termijn en de relatie met het project zal moeilijk aantoonbaar zijn. Na een aantal overleggen heeft de gemeente hier begrip voor en gaat akkoord met een evaluatie op het bereik van de doelgroep en effect van een aantal activiteiten.

Ook al is het doel van het project gezondheidsbevordering, er kunnen ook partners zijn die om andere redenen meedoen aan het project. Het is belangrijk om bij de evaluatie te kijken of deze nevendoelen ook behaald zijn.

Voorbeeld

Bewoners kunnen meedoen aan activiteiten omdat deze 'gezellig' zijn, de gemeente wil alleen meedoen als de burgers tevreden zijn met het project, een andere organisatie wil het project steunen voor goede contacten in de wijk, andere organisaties willen samenwerken om te netwerken, geld te besparen, kennis te delen of meer resultaat te behalen.

Evalueer op activiteiten niveau

Bepaal voor elke activiteit wat de doelen zijn, en evalueer op deze behaald zijn.

Evalueer het proces

Heb je gedaan wat je van plan was te doen? Wat ging anders en waarom.

Evalueer de methodiek

Wat was het resultaat van de methodiek of werkwijze die je gekozen hebt? Hoe verliep de samenwerking gelukt? Wat waren de resultaten van de participatie. Het is er een integraal aanbod gekomen en heeft dat tot een beter effect geleid?

2 Fasering van resultaten

2.1 Faseer de gewenste resultaten

In de begin fase zul je andere resultaten willen bereiken en evalueren dan in de eindfase. Resultaten voor een beginfase zijn: werkplan geschreven, werkgroep geïnitieerd, bewustwording over het thema vergroot.

Te vaak worden alleen eindresultaten geformuleerd zoals kennis toegenomen, gedrag veranderd of gezondheid toegenomen.

Achtergrond informatie

Er zijn verschillende modellen die aangeven wat, vanuit het oogpunt van projectmanagement, belangrijke vragen en doelen zijn bij de verschillende fases in een project. In bijlage 1 vind je een samenvatting van de belangrijkste fases die in Preffi en OPUS genoemd worden.

2.2 Bepaal de doelen voor elke nieuwe fase

Zodra je een nieuwe fase ingaat, moeten de doelen voor die fase helder zijn. Soms zijn de concrete doelen nog niet duidelijk aan het begin van het project. Bijvoorbeeld als de behoefte van de doelgroep eerst nog bepaald moet worden. In dat geval worden alleen de doelen voor de eerste fase concreet geformuleerd. De doelen voor de andere fases worden later geformuleerd. Het is wel van belang dat aan het begin van elke volgende projectfase duidelijk is wat de doelen voor die fase zijn.

Voorbeeld

De doelen van de verkennende fase kunnen zijn:

- *Over drie maanden is er een rapport met de resultaten van het behoefte onderzoek in de wijk.*
- *De projectgroep heeft een werkplan gemaakt voor het eerste jaar van het project*

Valkuil

Een valkuil is dat doelen helemaal niet concreet worden geformuleerd. Na een behoefte onderzoek wordt wel bijvoorbeeld een probleem gekozen. Er wordt echter niet besproken wat ieders einddoel is. Het kan zijn dat de bewoners verwachten dat er een breder aanbod komt vanuit de zorg, terwijl de professionals een betere afstemming van het aanbod willen en politici verwachten dat bewoners door bewonersparticipatie zelf meer taken op zich nemen.

3 Indicatoren en uitkomstmaten

3.1 Zorg voor een goede algemene nul meting, maar een specifieke nul-meting kan vaak pas later.

Een goede nulmeting is belangrijk om aan het eind van het project te kunnen vergelijken wat er verandert is. Het gaat dan ook om de algemene gezondheidssituatie en de rol van verschillende partners. Denk bijv. aan effecten als: 'in het begin werd op de school niks gedaan aan het thema gezondheid, een het eind van het project waren er verschillende activiteiten'.

Vaak weet men aan het begin nog niet wat het project gaat doen (soms zijn de gezondheidsthema's nog niet bekend). De specifieke nul-meting voor een thema kan pas plaats vinden als dit bekend is, dat kan pas na een jaar zijn.

3.2 Focus op tussenresultaten.

In de project periode zal men eerst verschillende tussenresultaten behalen voordat men een einddoel kan behalen. Het onderzoek moet zich vooral richten op deze tussenresultaten, deze geven een indicatie of het project op de goede weg is. Vaak zijn tussenresultaten beter meetbaar dan einddoelen.

Voorbeeld

De effecten van activiteiten gericht op de preventie van hart en vaatziekten zijn pas na vele jaren zichtbaar. Tussenresultaten zijn makkelijker te meten bv.: toename in bewustwording over de risicofactoren, kennis over gezonde voeding of toename in bewegen.

Achtergrond informatie

In bijlage 2 wordt de relatie tussen activiteiten, intermediaire doelen en lange termijn doelen aan de hand van het model van Nutbeam verder uitgewerkt.

3.3 Stel voor elk doel de uitkomstmaat vast

Als een doel helder en concreet (SMART) beschreven is, dan zal vaak ook duidelijk zijn hoe geëvalueerd kan worden of het doel behaald is. Het probleem is vaak dat de doelen niet concreet genoeg geformuleerd zijn waardoor ze lastig te evalueren zijn.

Valkuil

- *Men evalueert iets dat makkelijk is om te onderzoeken, maar dat niets zegt over een doel.*
- *Men geeft bijvoorbeeld bij bovengenoemd situatie wel de leeftijd van deelnemers aan, maar niet de Sociaal Economische Status.*

Voorbeelden van concrete doelen

- *In september 2004 is een werkgroep geformeerd met drie bewoners, een medewerker van de school, de GGD en de welzijnsinstelling.*
- *In december 2004 heeft de werkgroep een werkplan opgesteld voor drie activiteiten in het eerste kwartaal die gericht zijn op het thema opvoedingsondersteuning.*

Voorbeeld

Als een onderdeel van een doel is 'bereiken van de lage SES (sociaal economische status) groep'. Aan welke criteria moeten de deelnemers dan voldoen? Een bepaalde opleiding, beroep of woonachtig in een achterstandsbuurt? Dit moet in de doelstelling helder gemaakt worden. Het is niet alleen voor de evaluatie belangrijk maar ook voor de werving van deelnemers.

4 Methode

4.1 Kies voor een goede combinatie van evaluatie methodes

Kies voor een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve evaluatie methodes.

Je hoeft niet elke keer alles te meten. Bepaal in het programma wat goede momenten zijn om bepaalde doelen te meten.

Zorg voor een goede balans: de evaluatie moet in een goede verhouding staan tot de activiteiten (10-15% van de tijd kan besteed worden aan evaluatie).

4.2 Pas de evaluatie methode aan de onderzoeksgroep aan.

Vragenlijsten worden vaak slecht ingevuld en geven weinig resultaat. Mensen vinden vragenlijsten te lang en de vragen lijken irrelevant. Om een goede respons te krijgen is het belangrijk dat de evaluatie methode 'op maat' is. Het moet interessant zijn om mee te doen.

Voorbeelden

- *Verbindt de evaluatie aan een prijsvraag.*
- *Verbindt aan een vragenlijst een advies op maat of een score zodat men feedback krijgt.*
- *Maak voor jongeren een interactieve vragenlijst op een website.*
- *Interview samenwerkingspartners over de voortgang in het project en koppel de conclusies terug in een workshop. Dit geeft vaak een positieve impuls aan het project.*
- *Maak concreet wat er met de evaluatie gedaan wordt, plan meteen een terugkoppeling of follow-up activiteiten adhv aanbevelingen.*

4.3 Kies onderzoeksmethodes die aansluiten bij doel en interventie

Kies uit de verschillende onderzoeksmethodes (zie bijlage 3) diegenen die makkelijk in te bouwen zijn in de activiteiten. Hierdoor ben je zo min mogelijk extra tijd kwijt en lever je zo veel mogelijk input aan een project. In feite zal onderzoek dan dienst doen als onderdeel van een interventie.

Voorbeelden

- *Een GVO-er telt het aantal folders dat ze in een rek zet, zodat ze naderhand kan tellen hoeveel er meegenomen zijn en weet welke folders het beste aanslaan.*
- *Bij een bijeenkomst krijgt ieder een koffiebon. Door het aantal uitgedeelde bonnetjes te tellen is bekend hoeveel mensen op de bijeenkomst waren.*
- *Als lokkertje voor een cursus mogen de deelnemers aan het begin en aan het eind een gezondheidstest doen en krijgen daarbij een persoonlijk advies. De uitkomst van de testen worden als nulmeting en eindmeting gebruikt voor de cursus.*
- *Bij een reeks bewegingsstimulerende activiteiten wordt aan de deelnemers gevraagd om bij te houden hoeveel ze dagelijks bewegen (o.a. met stappenteller en andere methodes). Zo worden de deelnemers zich bewust van hun gedrag. Tegelijkertijd worden de gegevens over veranderingen in beweeggedrag gebruikt om concreter advies te geven in de cursus en voor de evaluatie van verandering in gedrag.*
- *Van elke activiteit wordt een kort verslag gemaakt wat ook als nieuwsbericht wordt rondgestuurd, dit wordt meteen rondgestuurd naar alle betrokkenen. PR en evaluatie gaan hand in hand.*
- *Aan het begin van een opvoedingscursus wordt aan de deelnemers gevraagd welke problemen zij ervaren, hier wordt het programma op afgestemd, tegelijk dienen de antwoorden als nulmeting. Aan het eind van de cursus wordt aan de deelnemers gevraagd hoe ze nu met deze problemen zouden omgaan, dit wordt gebruikt om het resultaat van de cursus te bepalen.*
- *Bewoners worden aan het begin van het project gevraagd om problemen in de wijk te fotograferen, aan het eind wordt gekeken of de situatie op de foto's veranderd is.*

Deze voorbeelden laten zien dat er veel alternatieven zijn op de veel gebruikte vragenlijst. Door onderzoek op deze manier in te bouwen in een activiteit kost het weinig extra tijd. In feite doet men hetzelfde als men anders doet, alleen iets systematischer en men zorgt dat alles goed opgeschreven wordt.

Bedenk dat elk contactmoment ook een evaluatiemoment kan zijn, maak daar op een efficiënte manier gebruik van.

Check aan het begin van het project bij de partners welke prestatie-indicatoren zij belangrijk vinden. Neem deze mee in je evaluatie.

Evalueer ook spin-off effecten van je project: bijvoorbeeld een betere samenwerking waardoor andere activiteiten ontstaan, een vermindering van zorgvraag, etc.

In bijlage 3 staan voorbeelden van verschillende onderzoeksmethoden.

5 Analyse en presentatie

5.1 Maak regelmatig een tussentijds evaluatieverslag.

Helaas wordt een evaluatieverslag vaak uitgesteld tot het einde van het project. Het is dan lastig om alsnog gegevens te achterhalen of, als deze wel verzameld zijn, de grote berg data te verwerken. Het uiteindelijke verslag komt dan als mosterd na de maaltijd. Een tussentijds verslag kost minder tijd, omdat alles nog vers in het geheugen zit. En een groot pluspunt is dat je de leerpunten mee kunt nemen om het project de volgende periode te verbeteren. Het is goed om van elke activiteit een kort verslag te maken.

Achtergrondinformatie

In bijlage 4 vind je een voorbeeld van een format voor tussentijdse rapportages.

5.2 Stem de presentatie van de resultaten af op je doel en de toehoorder.

Bedenk voordat je de gegevens presenteert, wat je ermee wilt bereiken. De manier van presenteren moet afgestemd worden op de lezer of toehoorder.

- Wil je mensen informeren, wil je ze stimuleren of wil je ze om commentaar en advies vragen?
- Aan wie moet je de resultaten presenteren, wat zou hen het meeste aanspreken?
- Denk daarbij zowel aan de stijl als de inhoud van je boodschap.
- Daarnaast moet het aansluiten op het begripniveau (leesbaar, kort, zonder vaktermen).
- Bedenk ook hoe iedere groep informatie zoekt en gebruikt én wat de meest geschikte manier is om de boodschap over te dragen.
- Bedenk van te voren wat de kern van je boodschap is. Zorg dat dit in je presentatie goed geïllustreerd wordt.

Voorbeelden

- De gemeenteambtenaar geeft aan geen lange rapporten te lezen. Jaarlijks bespreekt de projectleider daarom de resultaten met de ambtenaar en overlegt over het vervolg. De ambtenaar blijft zo betrokken en blijft steun geven.
- De samenwerkingspartners willen hun bijdrage aan het project stoppen omdat ze vinden dat er te weinig gedaan wordt. Er wordt een presentatie gegeven met de nadruk op output en resultaten: het aantal activiteiten, het aantal mensen dat bereikt is, en ervaringen van de deelnemers. Zo op een rij gezet, vindt men dat toch wel indrukwekkend en de samenwerking gaat door.
- Een project wordt op verschillende congressen gepresenteerd en krijgt landelijk veel erkenning. Voor de lokale betrokkenen is niet duidelijk wat het project hen precies te bieden heeft, ze merken of horen weinig over concrete resultaten. Het project wordt niet voortgezet.

Voorbeeld van presentatievormen

- *Eén-op-één gesprekken of in kleine groepen*
- *Web site, Email*
- *Folder, nieuwsbrief, poster, advertenties*
- *Bijeenkomst met (Powerpoint) presentatie, (forum) discussie of werkgroep.*
- *Informatiemarkt, thematheater, geïntegreerd in andere evenementen*
- *Vergadering, congres*
- *Media, krantenartikel, radio, (lokale) t.v. rapporten, bijv. voor de financier*

Voor tips voor het schrijven van een wetenschappelijk rapport en voor alternatieve manieren waarop je de evaluatiegegevens kunt presenteren, kun je kijken op: <http://www.sachru.sa.gov.au/pew/howto/navframe.htm>, klik op 'developing reports'

5.3 Vier je successen ook tussentijds met je collega's en de bewoners

Mensen werken liever mee aan een succesvol project maar men is minder geneigd om mee te werken aan een project met succes voor anderen (bijvoorbeeld alleen de projectleider). Zorg er dus voor dat je het succes van het project met de anderen deelt. Maak er een feestje van, verspreid kleine gadgets, attenties of nieuwsbrieven met naam en toenaam van de projectleden onder de projectmedewerkers, bewoners en anderen die nog een belangrijke rol zouden kunnen spelen in een vervolg traject.

Literatuur en Referenties

Kijk voor literatuur over evaluatie van gezondheidsbevordering op:

- www.SLAG.nu –documentatie- evaluatie
- www.newhealthpromotion.nl - readers

Alting, D.E.M., et.al., 2003, Het evalueren van community interventies, NIGZ.

De resultaten naar een review studie waarin de knelpunten van het evalueren van community interventies duidelijk naar voren komen. De begrippen en uitgangspunten worden duidelijk op een rij gezet.

Alting, D.E.M., et.al., 2003, Adviesdocument in het kader van het project 'Overzicht en advisering over onderzoeksmethoden en meetinstrumenten voor de evaluatie van interventies die zijn opgezet vanuit de principes van de community benadering'.

Een aantal adviezen voor het evalueren van community interventies die voortvloeiende uit de hierboven genoemde review studie.

Koelen, M.A., Vaandrager, L. & Colomer, C. (2001). Health Promotion Research: dilemmas and challenges. *J. Epidemiol Community Health*, (55) 257-262.

Nadere uitleg waarom een proces evaluatie essentieel is bij de evaluatie van een community project.

Migchelbrink F (2000) Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn. Utrecht: SWP
Overzicht van diverse onderzoeksmethodieken.

Nutbeam, D. (1998). Evaluating Health promotion; progress, problems and solutions. *Health promotion International*, (13) 27-44.

Het Nutbeam model verklaard (Engelstalig)

Nutbeam, D (1999), Evaluatie van oorzaak en gevolg in gezondheidsbevorderingsprojecten: aanpassing van onderzoeksmethoden aan interventie methoden, *Tijdschrift voor Gezondheidswetenschap*, (77) 15-23.

Het Nutbeam model verklaard (Nederlands talig)

Nutbeam, D (2004) Getting evidence into policy and practice to address health inequalities / Don Nutbeam. - In: *Health promotion international*, vol. 19, no. 2, Jun. 2004, p. 137-140

Inleiding bij een themanummer over de aanpak van gezondheidsverschillen.

Potvin, L., Richard, L. (2001), Evaluating community health promotion programmes, in: Rootman, I. et al, *Evaluation in health promotion*, WHO regional publication, European Series, No 92.

Bijlage 1 Fases volgens OPUS en Preffi

Projectmanagement: OPUS.

Het OPUS-model van het NIGZ is specifiek ontwikkeld voor projectmanagement in preventie en gezondheidsbevordering. Opus kan gebruikt worden om te bepalen hoe je iets gaat doen.

OPUS deelt een project op in vier fases:

- Oriëntatie
- Planning
- Uitvoering
- Slot

Hulpmiddel Monitoring OPUS model

	Doelstellingen (Beoogd resultaat)	Activiteiten / Werkzaamheden	Tijdsplanning	Realisatie (wat is er wel/niet uitgevoerd)	Bijstelling v.d. plannen
Oriëntatiefase					
Planfase					
Uitvoeringsfase					
Slotfase					

Voor elke fase is een checklist gemaakt, als voorbeeld wordt de checklist van de oriëntatiefase hieronder gegeven. Deze checklisten kunnen gebruikt worden om de doelen per fase te formuleren.

Checklist oriëntatiefase		
Ambitie	Resultaat	Beschrijf het signaal en de bron. Geef een globaal idee over eindresultaat
	Strategie	Globaal idee over de manier waarop je het doel/eindresultaat kunt bereiken
	Informatie/onderzoek	Geef aan: Hoeveel is bekend, welke lacunes zijn er
Capaciteit	Menskracht	Inschatting van het aantal mensen en hun deskundigheid. Waar zijn deze mensen te vinden
	Geld	Schatting van de totale kosten van de drie volgende fasen
	Tijd	Inschatting van de duur van het project. Concrete tijdsplanning voor het uitwerken van het plan
Sturing	Organisatie	Wie wil je erbij betrekken
	Leiding	Wie moet het plan uitschrijven?
	Documentatie	Projectvoorstel uitwerken en aanbieden Vragen om een go/no go

Uit: *Projectmanagement voor gezondheidsbevordering en preventie, H. Saan, et al, NIGZ 2004.*

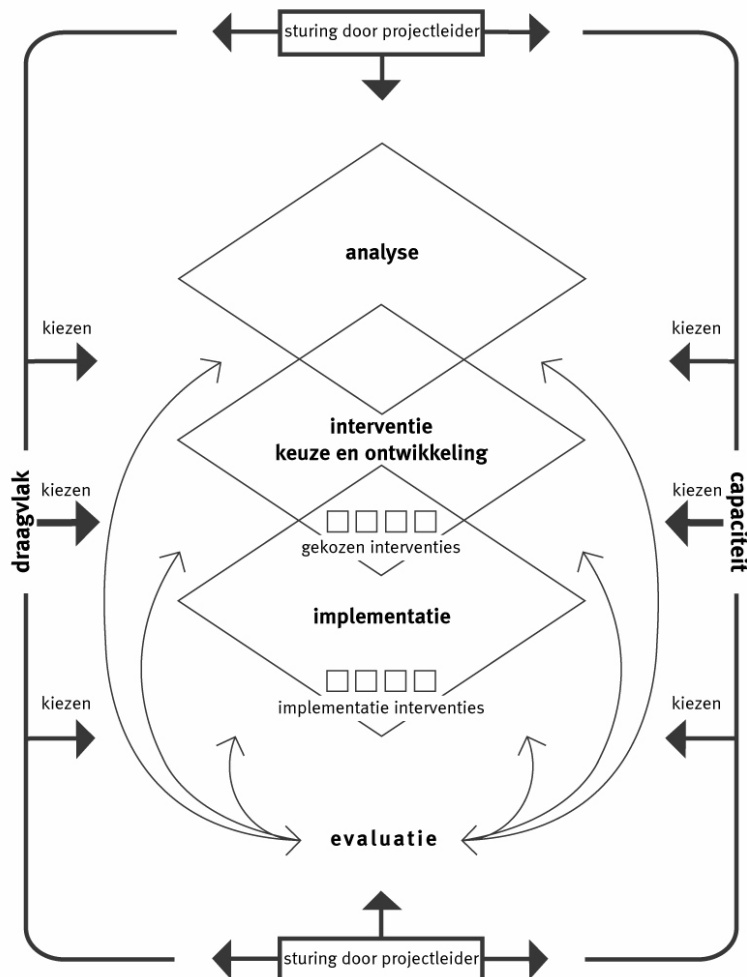
Projectfasen Preffi

Preffi kan gebruikt worden om een interventie keuze te maken. Om te bepalen wat je gaat doen.

In het midden van het Preffi 2.0-model staan de projectfasen die je volgt bij een planmatige opzet en uitvoering van een project.

Dit zijn:

- *Probleemanalyse*
- *Interventiekeuze en -ontwikkeling*
- *Implementatie*
- *Evaluatie.*

Het Preffi-model geeft per fase duidelijke criteria waarmee je kan toetsen of je projectopzet zwak, matig of sterk scoort op die punten. Deze criteria kunnen ook gebruikt worden om elke fase van interventie ontwikkeling te evalueren.

Bijv. uit afstemming op de 'cultuur'

1. Sluit de inhoud (de boodschap) aan op de kennis, opvattingen, gebruiken, rollen en mogelijkheden van de leden van de (sub)culturele groep?
2. Is het communicatiemedium adequaat om de leden van de (sub)culturele doelgroep te bereiken en de inhoud over te brengen?
3. Heeft de bron of zender (bijv. intermediaire persoon) toegang tot de doelgroep?

Uit: *Handboek Preffi 2.0: richtlijn voor effectieve gezondheidsbevordering en preventie*, H Kok et al, NIGZ 2005

Bijlage 2 Verschillende niveaus van doelen

Doelen vormen de basis voor het evalueren van effecten. Doelen kunnen op verschillende niveaus beschreven worden. Hier worden twee indelingen besproken. De indeling volgens Preffi is het best bruikbaar bij een interventie. De indeling van Nutbeam is vooral geschikt bij een project of programma met meerder activiteiten.

Volgens Preffi 2

Preffi 2 onderscheidt de volgende niveaus van doelen die onderling samenhangen.

1. Niveau van een gezondheidsprobleem/-toestand of aspect van de kwaliteit van leven
2. Het niveau van leefwijze, gedrag en (fysieke of maatschappelijke)omgevingsoorzaken
3. Het niveau van gedrags- en omgevingsdeterminanten (kennis, inzicht, attitude, vaardigheid)
4. Doelen op het niveau van de implementatie van de interventie
5. Voorwaarde-scheppende doelen

Voorbeeld van deze doelketen is:

Verminderen van klachten bij astmapatiënten	Niveau 1
Verminderen van het aantal astmapatiënten dat rookt	Niveau 2
Het bevorderen van de eigen effectiviteit bij rokende astmapatiënten die willen stoppen	Niveau 3
Het vijfmaal uitvoeren door de GGD van een cursus voor rokende astmapatiënten om te stoppen met roken	Niveau 4
Het verkrijgen van medewerking van medewerking van de GGD om stoppen-met-roken-cursussen uit te voeren	Niveau 5

Uit: *Handboek Preffi 2.0: richtlijn voor effectieve gezondheidsbevordering en preventie*, H. Kok et al, NIGZ, 2005 (132-135)

Relatie tussen activiteiten, intermediaire en lange termijn doelen (Nutbeam)

Nutbeam (1999) onderscheidt drie niveaus van doelen c.q. uitkomsten van gezondheidsbevorderende interventies (zie figuur). Het model van Nutbeam is een goed basismodel voor de evaluatie.

Uitkomsten op niveau 3

Bovenaan in het model staan de uitkomsten voor de gezondheid en maatschappij, ofwel de uiteindelijke doelen (eindoelen) van gezondheidsbevorderende interventies. Dit zijn vaak **lange termijn doelen**.

Uitkomsten op niveau 2

Op dit niveau staan de **intermediaire uitkomsten** voor de gezondheid ofwel de determinanten van gezondheid. Belangrijke determinanten van de gezondheidstoestand zijn de leefwijze, toegang tot de gezondheidszorg en de (fysieke of sociale) omgeving. De fysieke omgeving kan bijvoorbeeld de toegang tot voorzieningen beperken. Economische of sociale omstandigheden (sociale omgeving) kunnen de participatie van mensen in de maatschappij belemmeren.

Uitkomsten op niveau 1

Op dit niveau gaat het om de uitkomsten van gezondheidsbevordering ofwel de **korte termijn doelen**.

Denk hierbij bijvoorbeeld aan de cognitieve en sociale vaardigheden die mensen nodig hebben om informatie te begrijpen en toe te passen, ook wel 'health literacy' genoemd. Of aan sociale invloed en actie, zoals het vergroten van sociale steun en het versterken van sociale normen die bijdragen aan de gezondheid.

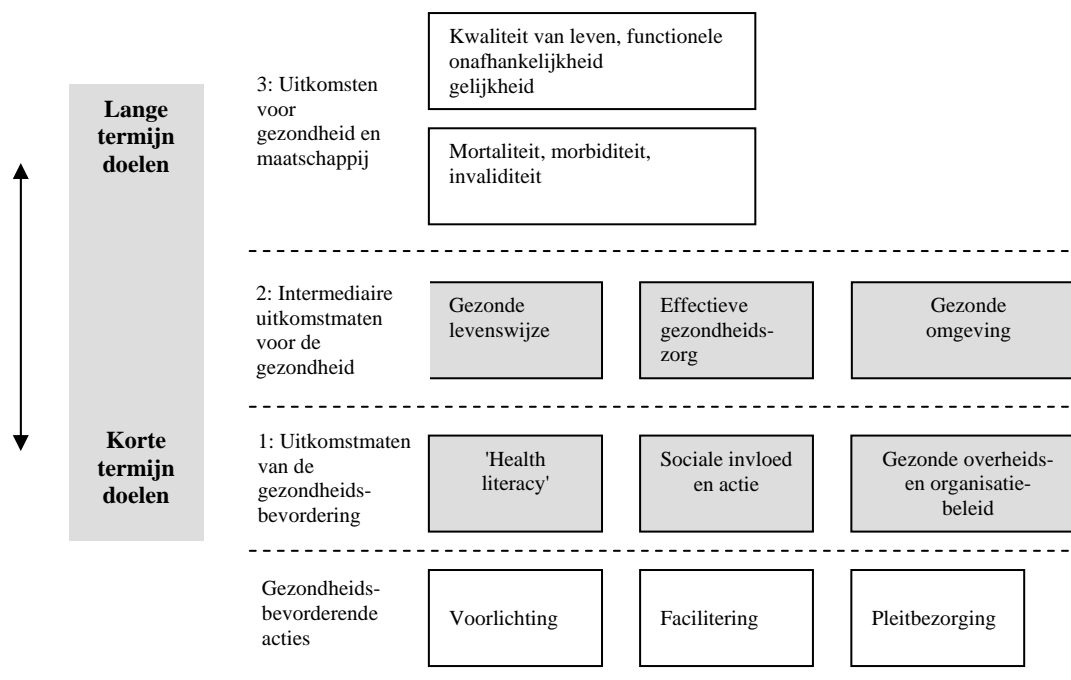
Gezondheidsinterventies

Om de uitkomsten op de verschillende niveaus te bereiken zijn verschillende vormen van gezondheidsinterventies mogelijk: voorlichting, facilitering en pleitbezorging.

De verschillende niveaus staan in verhouding tot elkaar. Je moet ze dus niet los van elkaar zien. Het model kun je gebruiken om zowel de verbanden tussen de verschillende uitkomstniveaus te leggen, als om de relatie binnen die niveaus aan te geven. Zo kan een actie om een gezonde omgeving te maken (niveau 2), bijvoorbeeld door de toegang tot gezond voedsel te vergroten, zowel ingrijpen op de gezondheid (niveau 1) als op de gezonde leefstijl (niveau 2).

Uit: Evaluatie van oorzaak en gevolg in gezondheidsbevorderende projecten: aanpassing van onderzoeksmethoden aan interventie methoden, Tijdschrift voor Gezondheidswetenschap, (77) 15-23

Model van uitkomstmaten voor gezondheidsbevordering (Nutbeam, 1999)

Het model van Nutbeam is geen statisch, lineair model. Daarom zijn er ook geen pijlen in het model opgenomen.

Literatuur:

Nutbeam, D. (1998). *Evaluating Health promotion; progress, problems and solutions*. Health promotion International, (13) 27-44.

Nutbeam, D (1999), *Evaluatie van oorzaak en gevolg in gezondheidsbevorderingsprojecten: aanpassing van onderzoeksmethoden aan interventie methoden*, Tijdschrift voor Gezondheidswetenschap, (77) 15-23.

Bijlage 3 Evalueren kan je leren

Onderzoeksmethodes

Er zijn veel verschillende manieren van onderzoek welke gebruikt kunnen worden. De huidige lijst is niet uitputtend, maar eerder een inspiratiebron om zelf op zoek te gaan naar de best passende onderzoeksmethodiek.

Triangulatie

Kwalitatief onderzoek, vooral participatieve onderzoeksmethodes, worden vaak als té subjectief gezien. Door middel van triangulatie wordt dit probleem ondervangen.

Bij triangulatie wordt eenzelfde vraag op (minstens) drie manieren onderzocht, indien deze verschillende manieren hetzelfde antwoord geven, gaat men ervan uit dat dit klopt. Indien de verschillende bronnen een verschillend resultaat opleveren, dan zal men een meer intensief onderzoek moeten doen.

Er zijn verschillende manieren voor triangulatie:

- Data triangulatie: hierbij worden verschillende type data gebruikt; interviews met sleutelfiguren, groepsdiscussie, bewoners enquête, project verslagen, notulen, publicaties.
- Onderzoekers triangulatie: hierbij zijn meerdere onderzoekers betrokken bij datacollectie en analyse. Dit kan vooral zinvol zijn als men dit vanuit verschillend perspectief en theoretisch kader doet.
- Methode triangulatie: hierbij worden verschillende onderzoeksmethodes gebruikt, literatuur onderzoek, interviews, observatie, etc.

Ook het doen van verschillende evaluatie studies binnen een programma is een vorm van triangulatie.

Participatieve methoden om activiteiten te evalueren

Resultaat meting: Hierbij worden deelnemers zelf om hun mening gevraagd naar de door hun ervaren effecten. Vragen zijn in de stijl van: Wat kan/ doet/ durft/ weet u nu meer/ minder of anders dan voorheen?

Learner report: de personen die in een activiteit hebben geparticipeerd wordt gevraagd naar de effecten hiervan door open effect zinnen:

- Ik heb ervaren dat.....
- Ik ben erachter gekomen hoe.....
- Ik ben van plan om.....

Tevredenheidsonderzoek: Hierbij wordt de waardering gevraagd over een activiteit. Dit kan met directe vragen 'hoe vindt u de inhoud/ de verleende dienst' of indirect 'zou je weer aan zo'n activiteit mee willen doen'.

Goal attainment scaling: deze methode komt uit de hulpverlening, hierbij wordt door de cliënt per probleemgebied individuele doelen gekozen. Per doel worden indicatoren gesteld, bijv.

• Lager dan huidig niveau	niet
• Huidig niveau	1 keer per maand
• Verwacht niveau	2 keer per week
• Hoger dan verwacht niveau	meeste dagen

Visitatie

Een visitatie (ook wel externe audit) is een evaluatie door een bezoektteam. Deze commissie van een aantal deskundigen brengt een bezoek van één of enkele dagen aan een instelling en beoordeelt de kwaliteit van het programma. Tijdens het bezoek verzamelt de commissie op allerlei manieren informatie. Soms maakt de instelling zelf een zelfevaluatie welke als basis voor de externe evaluatie gebruikt wordt. De commissie brengt een rapport uit met een oordeel en aanbevelingen.

(uit: Migchelbrink, 2003)

Enquêtes

Het afnemen van enquêtes valt onder de systematische ondervraging op een groot aantal punten. Ze zijn bruikbaar om antwoorden van een groot aantal mensen vast te kunnen leggen en om cijfers te krijgen over het voorkomen van bepaalde problemen (bestudeer dan wel de literatuur over steekproeven).

- Telefonische enquêtes
- Schriftelijke enquêtes
- Face to face enquête (een enquêteur stelt de respondent vragen en vult de antwoorden in)
- Klassikale enquête (bijv. in een school, alle aanwezigen op een bijeenkomst)
- Enquête via de computer: vragen kunnen gesteld worden op een website of mensen kunnen vragen toegestuurd krijgen.

Open interviews

Bij open interviews worden mensen bevraagd over een aantal thema's. Het doel is om opinies, ideeën en motieven te onderzoeken. Er zijn veel variaties mogelijk:

- Persoonlijk interview of een groepsinterview
- Telefonisch, schriftelijk of mondeling.
- Met bewoners, sleutelfiguren of professionals.
- Aan de hand van thema's, stellingen, vragen, verhalen.
- Losstaande interviews of een serie waarin de resultaten van de eerste gesprekken als input dienen voor vervolg gesprekken (Delphi methode).

Observatie en creatieve methodes

Er zijn verschillende manieren om resultaten te observeren. Bij een activiteit als een cursus, kan men externen vragen om te observeren. Men kan ook (een paar) deelnemers vragen om te observeren (bijv. de stemming bij de groep, de afstemming van een onderdeel in het hele programma).

Hieronder nog een paar voorbeelden hoe men op andere manieren (zonder vragenlijsten) effecten kan evalueren:

- Bij een voedingsvoorlichting kan men bijv. denken aan: een winkelwagen onderzoek (wat koopt men), het bijhouden van de omzet bij de lokale snackbar of schoolkantine, deelnemers kunnen een dagboek bijhouden met wat ze eten of de inhoud van de lunchtrommels kunnen geobserveerd worden.
- Bij een beweegstimuleringsprogramma kan men: tellen hoeveel kinderen op woensdag buiten spelen, een beweegmeter meegeven, tellen hoeveel mensen met de auto of wandelend/ op de fiets naar een bijeenkomst komen, een fitheidstest doen.

Casestudy

Een casestudy is uitgebreide beschrijving van één resultaat.

Bijvoorbeeld het verhaal van hoe een cursist hetgeen ze geleerd heeft in de praktijk brengt, of een beschrijving hoe een speeltuin opgeknapt is door de buurt. Een op zich zelf staande casestudy wordt vaak gezien als te weinig representatief voor een evaluatie, maar het kan een waardevolle aanvulling zijn op andere evaluatie data.

Literatuur:

Alting, D.E.M., et.al., 2003, *Het evalueren van community interventies*, NIGZ.
Migchelbrink, F., 2003, *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijnswerk*

Bijlage 4

Leidraad voor tussentijdse projectrapportage

Naam project:

Periode:

Ingevuld door:

- 1. Inleiding:** beschrijving uitgangssituatie (tekst uit projectplan kan hier gebruikt worden)
- 2. Algemene ervaringen van de afgelopen periode** (ook: bijzonderheden die in de afgelopen periode van invloed zijn geweest op het project)
- 3. Stand van zaken (tussen)doelen.**
 - In hoeverre zijn doelen bereikt of moeten ze worden bijgesteld
- 4. Beschrijving van afgelopen periode:**
 - a. Stand van zaken organisatorische activiteiten**
 - Welke informatie is verzameld?
 - Welke zaken (materialen, faciliteiten, medewerking) zijn geregeld?
 - Welke toestemming is verkregen?
 - Welke afstemming, afspraken, overleggen hebben plaats gevonden?
 - b. Stand van zaken activiteiten**
 - Welke activiteiten zijn gepland?
 - Welke activiteiten zijn uitgevoerd?
 - Welke activiteiten zijn gepland en niet uitgevoerd en waarom?
 - c. Beschrijving van procesindicatoren zoals:**
 - Verliepen de activiteiten zoals gepland? Wat waren bevorderende en belemmerende factoren?
 - Hoe verliep de werving van de doelgroep?
 - Hoeveel personen van de doelgroep zijn bereikt?
 - Hoe verliep de participatie door de doelgroep?
 - Hoe verliep de samenwerking met de andere partners?
 - d. Stand van zaken externe communicatie en publiciteit:**
 - Welke plannen zijn er: wie moet bereikt worden met welke boodschap.
 - Welke PR activiteiten hebben plaatsgevonden, hoe verliepen deze?
 - Welke externe communicatie heeft plaatsgevonden: wie is bereikt met welke boodschap, met welk resultaat (gesprekken, vergaderingen, beleidsstukken).
 - e. Evt. afwijking van de begroting**, wat betreft ureninzet, inzet van aantal mensen, kosten, evt. inkomsten?
 - f. Algemene beschrijving van proces, wat zijn succesfactoren geweest, aandachtspunten, knelpunten.**
- 5. Conclusie:**
 - Moeten plannen bijgesteld worden voor de volgende periode?